

Surselva – turissem – cultura

■ (anr/abc) Avon in'jamna han ils da Valendau festivau il giubileum da 10 onns da lur uniun «Valendas Impuls». Quella festività ei stada en cumbinaziun cun referats, visetas guidadas tras il vitg, cun ina fiera e cun simposis. Bia glied d'ordeifer, mo era dil vitg, ha cooperau e dau impuls per ch'il vitg sappi far il svilup necessari. Era igl architect da Vrin, Gion A. Caminada, ha contribuì ina buna part. El ei staus responsabels che la casa purila «Engihuus» ei se-transformada en ina casa d'albiert cun vastas pusseivladads. El decuors dalla festività ha el tenu in plaid cun tesas remarcablas. LQ publichescha el en sia entira lunghezia.

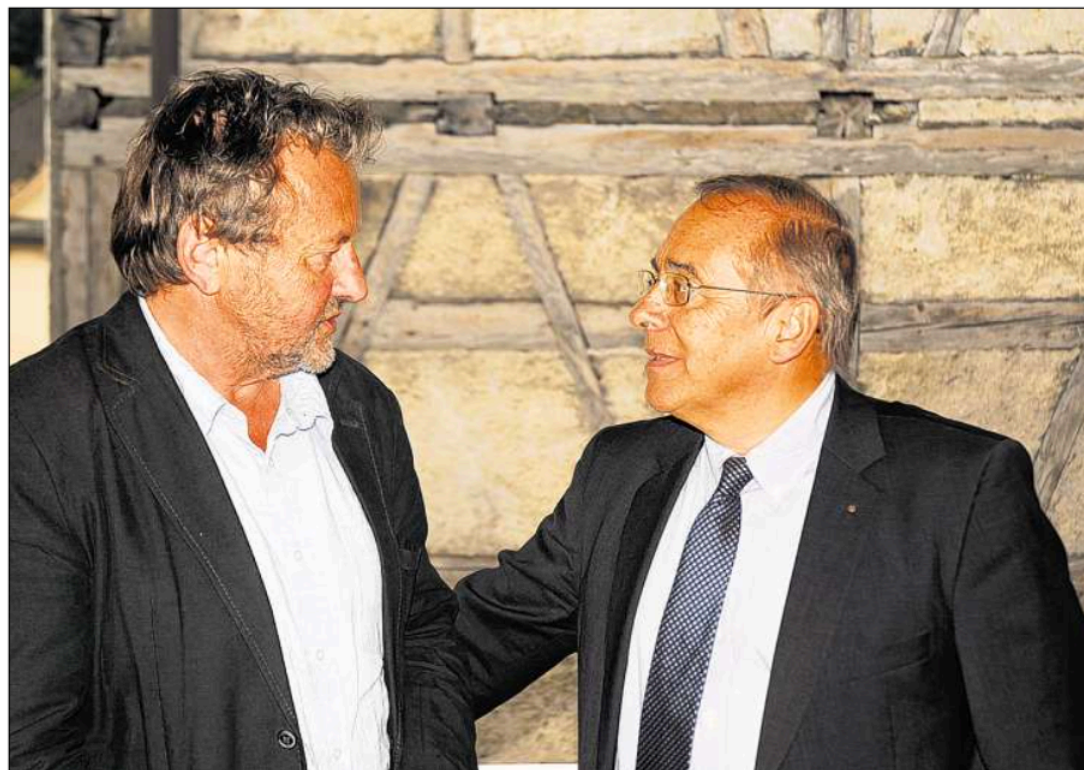
Preziada raspada da fiasta

«Ins posseda mo quei ch'ins ha retschert e luvrau ora, quei ch'ins ei daventaus tras auters ed encunter lezs», gi il filosof franzos André Comte-Sponville.

Nossa finamira principala cheu a Valendau ei stau da reconquistar la cuminonza. Nus lein dapli che mo scaffir in liug architectonic ed estetic, nus levan plinavon in liug antropologic. Quei che munta tuttina sco in liug complessiv, in liug el qual l'architettura e la cultura empermettan empau ventira.

Suenter haver luvrau ora quei ch'ei schabegiau a Valendau – per vegnir anavos tier Comte-Sponville – less jeu inagada menziunar dus puncts:

Igl εμπrem: La cultura el senn d'in collectiv exista aunc. Ils schierms e cocs ein dapertut. Pli baul fuvi savens sforzs che han menau ina cuminonza a grondas prestaziuns. Ils da Valendau han mussau che talas prestaziuns ein era pusseivlas en

Il turissem duei buc esser la vacca sontga, ils indigens duegien esser sezs quella: Gion A. Caminada en discuers cul directur da Surselva Tourismus AG, Roland Huber.

FOTO A. BEELI

in temps ch'ei influenzas digl individua-lissem e digl esser libers. Els han cartiu vid l'idea che porta avantatgs a tonta glied sco pusseivel.

Il secund: Solidarità han ins viviu cheu da maniera complessiva, e quei intern ed extern. Egl intern han ins encuret la relaziun cu gl'extern enten tgirar amicezias sinceras. Digl extern han ins susteniu l'idea da maniera spirtala e finanziaria. Igl ei dapli ch'ina sort fuorma da curtesia, dapli che mo ina prestaziun d'agid che possibilitescha a tschels l'existenza. L'idea survescha era a mi: la diversità, igl jester, valur per tuts.

Ord las experientschas fatgas e havend luvrau ora quellas ein sesviluppadas las suandontas recumandaziuns:

– Il turissem ei buca schi impurtont sco quei che nus manegiein adina, sco fuorma d'existenza eis el denton absolut necessaris en nossa regiun.

Cunquei less jeu gir ch'ins duess descargar la noziun extrema «turissem» aschia che quella daventa buca noziun da clav pigl artg dallas Alps. Turissem ei ina da pliras pusseivladads. Turissem sa mo daventar in factur impurtont per la cultura sch'ei gartegia da reunir hosps e hospitonts en in senn dialectal. Quei munta

che turissem sto sesligiar el mintgagi, sto secapir da sesez. Sco metafra: Il hosp ei retg, tuttina sco igl indigen sez.

– Il futur da nossa cuntrada muntagnarda schai (era) ellas relaziuns tier il marcau.

Notwendig sind klug eingefädelt und gut gelebte Beziehungen zwischen Stadt und Land, zwischen Berg und Tal. Das Ziel muss sein, einen Mehrwert für alle zu erreichen. In Beziehung treten heisst aber zugleich Autonomien zu stärken.

– Mo qualitäts ch'ei seformadas egl

intern creschan ina atenziun permanenta a liunga vosta encunter anora.

Sch'igl indigen sesenta bein, vegn la singularità dil liug purtada anora en fuorma concentrada. Quei caschuna atenziun. Quei spazi vital glischa pli ferm e cunzun pli ditg che mintga signal stuorn che spetga da vegnir surpassaus d'ina autra stuornadad. Lein tuttina calar cun quella concorrenza dil rimnar puncts! Quei ha in effect destructiv.

– La forza dil liug ni d'ina regiun schai ella differenza tier auters loghens.

Quellas differenzas e diversitads san ins buca contonscher cun surpender fuormas universalas, mobein cun rinforzar igl agen. Leutras sefuorma identitad per tuts. E zatgei duessen nus plaunsiu saver: Meglier access e meglieras aventuras muntan buc exnum dapli prosperità e beinstonza. Nus duessen slargiar la tiara psichicamein. Far l'experientscha dil viagiare. Las medemas fuormas dapertut laian parer il mund pli pigns. Las differenzas denter las architectures e denter las cuntradas ston semussar pli clar. Ed era ils carstgauns ston buc esser tuts tuttina. Per relaziuns vividas vala ei d'anflar il communabel denter quellas posiziuns e fuormas diversas. Quei communabel colligia.

Jeu creiel vidlunder ch'il territori da muntogna daventi, tras sia atgnadad vivida, pli e pli quel che sa dar ils impuls al marcau ed als centers. Sch'jeu mirel anavos tgei ch'ei schabegiau a Valendau e quei ch'ei succediù entuorn quei plaz entuorn la fontauna sundel jeu plein speornza.

Gion A. Caminada, Vrin